

Олешко Т.І., к.т.н. (НАУ, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ГЕНЕТИЧНИХ СХЕМ

Генетичні моделі при їх застосування до телекомунікаційних систем в більшості випадків орієнтовані на опис та розв'язок задач, що носять характер прогнозування. У випадку ТКС задачі прогнозування способу їх функціонування мають свою специфіку. В доповіді досліджуються теоретичні закономірності функціонування ТКС на основі аналізу генетичних схем.

Розглянемо детально поняття еволюційного способу функціонування системи. Слід відмітити, що еволюційні способи функціонування систем чи об'єктів можливі тільки в тому випадку, коли останні є достатньо складними і функціонують досить тривалий час, переважно, якщо час існування та функціонування таких об'єктів не є обмежений. З цього випливає, що такі об'єкти чи процеси можуть бути представлені у вигляді досить складних структур, в яких кожний елемент структури представляє собою окремих елемент системи, функціонування якої протікає паралельно, а зв'язки з системою в цілому здійснюється шляхом обміну вхідними та вихідними даними чи параметрами. Таким чином, сформулюємо наступну умову використання уявлень про еволюційний метод функціонування системи [1, 2].

Умова 1. Еволюційний спосіб функціонування може реалізовуватися тільки в такій технічній системі, яка є структурно складною, елементи такої структури мають високу міру функціональної незалежності, а процес функціонування системи не має часових обмежень.

Формально цю умову запишемо наступним чином:

$$[W = \Phi(\omega_1, \dots, \omega_n)] \& [(\omega_i \rightarrow \omega_j) \rightarrow f(P(\omega_i), P(\omega_j))] \& [T(W) \rightarrow \infty],$$

де ω_i, ω_j – окремі функціональні компоненти системи W , $f(P(\omega_i), P(\omega_j))$ – окремі параметри підсистем ω_i і ω_j , $T(W)$ – час функціонування системи W .

Друга вимога, яка визначає допустимість використання уявлень про еволюційне функціонування системи W , полягає у наступному. Система W повинна функціонувати в деякому середовищі V . Прийнемо наступну умову, яка визначить уявлення про функціонування W в V .

Умова 2. Система W функціонує в середовищі V в сенсі даної інтерпретації в тому випадку, якщо кожна $\omega_i \in W$ зв'язана з окремими параметрами зовнішнього середовища $P_i(v_i)$ і ці параметри впливають на локальні процеси ω_i .

Формально цю умову запишемо у вигляді:

$$\omega_i = f[P_{i1}(v_1), \dots, P_{ik}(v_k)].$$

Третя умова визначає необхідність існування певної глобальної цілі, яка, поперше, забезпечує виконання умов 1 і 2 і не приводить до їх елімінації і є узгодженою на рівні логічної апроксимації зв'язку між глобальною ціллю і локальними цілями, яким підпорядковуються окремі підсистеми ω_i . У еволюційних системах ціль не може описуватись у строго детермінованій формі, яка точно визначає її у вигляді конкретного значення одного або кількох параметрів чи однозначно описує її як деяку структуру, яку ціль може собою представляти. Тому розглянемо наступну умову.

Умова 3. В еволюційних системах опис цілі повинен допускати певним чином визначений діапазон її інтерпретації.

В даному випадку інтерпретація представляє собою не тільки певний діапазон значень для кожного з параметрів, що описує ціль, а й представляє собою деяку підмножину параметрів, які можуть входити в той чи інший опис цілі. Формально запишемо це наступним чином:

$$C(W) = f[\xi_1(\ell_1^1, \dots, \ell_k^1), \dots, \xi_m(\ell_1^m, \dots, \ell_n^m)],$$

де ξ_i – параметри, що описують ціль, f – функція, що описує структуру цілі, ℓ_i^j – значення, які можуть приймати параметри ξ_i при різних варіаціях цілі $C(W)$.

Розглянемо параметри або ознаки, які будуть визначати процес функціонування еволюційним. Одними з таких параметрів є міра деградації об'єкта $D(W)$, а також швидкість $V(P)$, яка може характеризувати як еволюційний процес, так і процес деградації.

Перш ніж розглянути інші параметри, необхідно визначити шкалу вимірювань параметрів $D(P)$ і параметра $V(P)$ та визначити діапазон значень цих параметрів, в якому вони характеризують процес $D(P)$, процес еволюції $E(P)$ і процес збалансованого функціонування $B(P)$. Очевидно, що повна відсутність деградації ($D(P)=0$) ще не означає, що процес системи W є еволюційним. Параметр $D(P)$ буде змінюватися на відрізьку $[0, N]$, де N – максимальна кількість хромосом x_i , що входить в популяцію P_i . Очевидно, що певний рівень міри деградації $D(P)$ може мати місце і в системі, що знаходиться в стані $B(P)$ чи $E(P)$.

Розглянемо ще один параметр, який будемо називати ефективністю функціонування системи і позначати його символом $\Lambda(W)$.

Очевидно, що функціонування технічної системи, особливо ТКС, завжди повинно задовольняти ціль, яка полягає у наданні послуг. Але якість послуг може бути різною по відношенню до певної шкали оцінок цих послуг. У випадку ТКС такою комплексною шкалою буде шкала значень параметрів, що описують якість надання послуг, а в даній інтерпретації це параметри, що описують ціль функціонування системи $C(W) = \{P_1(c_1), \dots, P_m(c_m)\}$, де $c_i \in C$. Очевидно, що кожний конкретний параметр має свою одиницю вимірювання, яка визначається предметною областю. Очевидно, що ціль функціонування системи, і ТКС в тому числі, описує на прикладі наведених параметрів допустимий діапазон відхилень значень параметра від визначеного як оптимальний. В такій інтерпретації цілі функціонування системи параметр ефективності її функціонування $\Lambda(W)$ буде визначатися наступним співвідношенням:

$$\Lambda(W) = \sum_{i=1}^m \left\{ \left[\log \left| \frac{P_i^*(c_i)}{P_i(c_i)} \right| \right]^{-1} \left[P_i^*(c_i) \right] \right\},$$

де $P_i^*(c_i)$ – оптимальне значення параметра цілі c_i , $P_i(c_i)$ – поточне значення параметра цілі. Тоді ефективність функціонування визначається сумою відносних величин відхилення кожного з параметрів від значень, які визначені або задані як оптимальні. Завдяки параметру ефективності $\Lambda(W)$ досить просто визначити поточний стан процесу функціонування. Наведемо наступні визначення.

Визначення 1. В системі W реалізується процес збалансованих перетворень, якщо ефективність $\Lambda(W)$ не виходить за задані границі, міра деградації $D(W)$ також не виходить за задані границі, а швидкість зміни популяції не перевищує заданої величини $v_i(W)$, що формально записується у вигляді:

$$\begin{aligned} & [\Lambda(W) \geq \Lambda_{\min}(W)] \& [\Lambda(W) \leq \Lambda_{\max}(W)], \\ & D_{\min}(W) \leq D(W) \leq D_{\max}(W), \\ & V(W) \leq V_z(W). \end{aligned}$$

Визначення 2. В системі W виникає процес деградації, якщо ефективність функціонування системи дорівнює нулю, швидкість зміни параметрів наближається до нуля і, відповідно, якщо міра деградації зростає і прямує до свого максимального значення або

$$\Lambda(W) = 0, V_i(W) \rightarrow 0, D_i(W) \rightarrow D_{\max}(W).$$

Визначення 3. В системі W відбувається еволюційний процес, якщо міра деградації зменшується або дорівнює нулю, швидкість зміни параметрів не виходить за заданий діапазон, який приймається оптимальним, а опис цілі функціонування W розширяється шляхом зміни діапазону значень параметрів цілі або шляхом включення в опис цілі нових параметрів цілі.

Формально це записується в наступному вигляді:

$$[D_i(W) < D_{i-1}(W)] \& [D_{i-1}(W) < D_i(W) \rightarrow 0],$$

$$V_{\min}^*(W) \leq V_i(W) \leq V_{\max}^*(W),$$

$$C_i(W) = [\Delta' P_i(c_i) \rightarrow \Delta'' P_i(c_i)] \vee [P'_k(c_i) \subset U P_i(c_i)].$$

Оскільки ТКС функціонує без обмеження в часі ($T(W) \rightarrow \infty$), то в процесі функціонування системи в заданому проміжку часу процес може мінятися, переходячи з процесу $D(W)$ в процес $B(W)$ і навпаки, а також переходячи в $E(W)$, а з $E(W)$ він може переходити в $B(W)$ або навіть в $D(W)$. Тому загальний фрагмент процесу, який ми будемо позначати як $U(W)$, може складатися з фрагментів $B(W)$, $D(W)$ і $E(W)$, що формально запишеться у вигляді:

$$U(W) = \{D_1(W), B_1(W), E_1(W), \dots, B_m(W), E_m(W)\}.$$

Загальний фрагмент $U(W)$ будемо називати фундаментальним фрагментом. При експлуатації технічних систем виникає необхідність визначити характер фундаментального процесу в цілому. Ця необхідність обумовлена тим, що стосовно кожного складного об'єкту з необмеженим часом функціонування необхідно розв'язати задачу забезпечення можливості еволюційного розвитку системи в цілому. Це обумовлено тим, що з часом змінюються умови функціонування, змінюються вимоги до системи та міняються можливості її обслуговування та модернізації. Наприклад, у випадку ТКС існують фундаментальні фрагменти функціонування системи, які відрізняються один від одного значним еволюційним інтервалом функціонування, а саме перехід від аналогової трансмісії до цифрової або перехід від цифрових систем до систем типу АТМ і т.д. Можливий і такий підхід, який полягає у наступному. Деяка система функціонує в збалансованому режимі перетворень і засоби обслуговування системи забезпечують її перебування в процесі $B(W)$. Такий підхід приводить до деградації фундаментальних фрагментів або до $D(U(W))$ і тоді на деякому етапі система W перейде в процес деградації $D(W)$. Ситуація, коли $D(U(W)) \rightarrow D(W)$ є катастрофічною і може привести до незворотних процесів у функціонуванні системи W . У зв'язку з цим розглянемо наступні твердження.

Твердження 1. Фундаментальний процес $U(W)$ є збалансованим $B[U(W)]$, якщо кожна частина $U(W)$, що вміщає $D_i(W)$ переходить в $B_i(W)$.

Твердження 2. Фундаментальний процес є еволюційним, якщо має місце наступне:

$$\left\{ \left\{ \sum_{i=1}^m L[D_i(W)] \right\} < \left\{ \sum_{i=1}^n L[B_i(W)] + \sum_{i=1}^n L[E_i(W)] \right\} \right\} \& \\ [U(W) = \{B_1(W), D_1(W), \dots, B_n(W), E_n(W)\}]$$

Доведемо твердження 1. Нехай в $U(W)$ існує фрагмент $D_i(W)$. Тоді можливі дві ситуації. Перша полягає в тому, що $D_i(W)$ є остання у фрагменті, який завершає $U(W)$. В цьому випадку процес деградації продовжується до закінчення $U(W)$ і він визначає характер $U(W)$, оскільки виділений інтервал часу ΔT для визначення $U(W)$ вичерпано. Друга ситуація полягає в тому, що $D(W) \rightarrow B(W)$. Це означає, що кількість клонів $K(W)$, що появилася в результаті $D(W)$ або $D(W) \rightarrow K(W)$, не є критичною для досягнення цілі $C_i(W)$. Тому $U(W)$ є збалансованим. Покажемо достатність цієї вимоги. Нехай $D_i(W) \rightarrow B_i(W)$ у фрагменті $U(W)$. Для того, щоб $U(W)$ був деградуєчим, необхідно, щоб $K(W)$ стало більшим критичного або щоб виконувалася нерівність $K(W) > K_{кр}(W)$. Але в результаті $D(W) \rightarrow K'(W)$ величина $K'(W)$ не привела до дискретизації можливого $B(W)$, оскільки має місце $D(W) \rightarrow B(W)$. Отже, твердження 1. доведено і $U(W)$ є збалансованим.

Доведемо твердження 2. Нехай $\sum_{i=1}^m L[D_i(W)]$ більша від довжини суми всіх інших фрагментів процесу $U(W)$. Тоді протягом $\Delta T[D(W)]$ сформується кількість клонів $K(W)$, яка буде більша від кількості x_i , що використовуються іншими фрагментами, оскільки перетворення $GA(P_i)$ не приводять до зміни клонів в силу наступних причин. Величина $f(x_1, \dots, x_n)$ для $R(P_i)$ є домінуючою для $K(x_i)$, тому $R_i(P_i)$ приведе до збільшення $K_i(P_i)$. Оскільки в основному в $GA(P)$ використовуються рівномірні алгоритми генерації випадкових величин, то створення пари x_i і x_j , в якій один з елементів не входить в асоціацію клонів, мало ймовірно. Алгоритм $M_i(x_i)$ значно менш ефективний по відношенню до алгоритмів $R(P)$ і $S(x_i, x_j)$ і тому не може радикально вплинути на процес породження $K(x_i)$. Тому умова, що $\sum_{i=1}^m L[D_i(W)] < \sum_{i=1}^n L[B(W) \cup E(W)]$ є необхідною. Якщо останнім фрагментом в $U(W)$ є $E(W)$, то і весь фрагмент $U(W)$ є еволюційним, оскільки по твердженню 1. він може бути збалансованим тільки тоді, коли $U(W) = \{B_1(W), \dots, B_n(W)\}$.

Список літератури

1. Holland I.H. Adaption in natural and artificial systems. An introductory analysis with application to biology, control, and artificial intelligence. London: Bradford book edition, 1994. – 211 p.
2. Вороновский Г.К., Махотило К.В., Петрашев С.Н., Сергеев С.А. Генетические алгоритмы, искусственные нейронные сети и проблемы виртуальной реальности. – Харьков: Основа, 1997. – 112 с.